

2. Вільшанська О. Меблі Амвросія Ждахи. *Народне мистецтво*. Київ, 2001. №3/4 С. 62–64.
3. Вільшанська О. Меблі Амвросія Ждахи. *Народне мистецтво*. 2002. № 1/2. С. 62–64.
4. Ждаха Амвросій Андрійович. *Митці України: енцикл. довід.* / укл. М. Г. Лабінський, В. С. Мурза, ред. А. В. Кудрицький. Київ: «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 1992. С. 244.
5. Жернова О. Дипломна робота для музею. Ілюстрації в Одеському історико-краєзнавчому музеї. *Вісник Одеського історико-краєзнавчого музею*. 2009. №8. [Без суцільної пагінації].
6. Козирод, І. Згадаймо Ждаху-митця: Виповнилося 150 років від дня народження українського художника Амвросія Ждахи. *Українська культура*. Київ, 2006. №3/4. С. 18: іл.
7. Крикун Г. Ф. Ждаха Амвросій Андрійович. *Енциклопедія сучасної України*: в 25 т. / НАНУ, Наук. т-во ім. Т. Г. Шевченка, Ін-т енциклопедичних досліджень; ред. І. М. Дзюба [та ін.]. Київ, 2009 Т. 9. С. 521–522: фото, іл.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-464-4-37>

Школьна О. В.

*доктор мистецтвознавства, професор,
завідувач кафедри образотворчого мистецтва
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
м. Київ, Україна*

Белнакіта У. М.

*аспірант кафедри образотворчого мистецтва
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
м. Запоріжжя, Україна*

**ОСМАНСЬКІ НАМЕТИ ЧАСІВ ЯНА ПІ СОБЄСЬКОГО
З КОРОЛІВСЬКОГО ЗАМКУ НА ВАВЕЛІ У СВІТЛІ
ТЮРКОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТЕКСТИЛЮ УКРАЇНИ
XVII–XVIII СТОЛІТЬ**

Османський текстиль в колекціях України та Польщі часто пов'язаний з періодом історії доби бароко, надбання якого, по суті, стосуються спільної культурної спадщини Речі Посполитої.

З-поміж унікальних пам'яток текстилю періоду звияжних перемог Яна III Собеського варто назвати трофейні намети, які король разом з верблюдами, килимами, зброєю, зброєю вивіз з-під Відня до центральної площі міста Жовква після епохальної битви 12 вересня 1683 р. [5, с. 431–451].

Донедавна інформація про вказані події обмежувалась історичними даними про українсько-польсько-німецько-австрійські баталії [1] та низкою повідомлень [4, с. 3–190], що дозволяли осягнути значення цих наметів для вивчення продукції європейських тапісарень і персіарень [6, с. 128–130].

Однак власне аспекти формотворення в галузі означених архітектурних малих форм, доповнених килимовими елементами, а також аспекти аналізу орнаментики цього текстилю були майже не досліджені в контексті традицій вітчизняного виробництва наметів [2, с. 142–148].

Проте публікація львівського дослідника Олександра Опарія у межах освітологічної платформи «Секрети семи муз», доступної в соціальній мережі «Фейсбук» на 27.12.2024 р. світлин одного з історичних османських наметів XVII століття з краківського Замку на Вавелі [3] дозволили дослідити предмети означеної музейної групи більш детально.

Так, при ретельному розгляді орнаментальних мотивів твору важливо зауважити на композиціях з геометрично-рослинними елементами гірхів та іслімі, що виростають наче з типових для Європи вазонів у вигляді кашкуля – миси для подавання, поширеної в дервішів суфійського ордену [7, с. 891–903].

При цьому слід відзначити, що повторюваний крупний купонний орієнтальний рапорт включає умовне «дерево життя», яке наче нанизує кілька рослинних композицій в геометричних резервах, доповнених під наверхам символічним аятом, вписаним у пам'ятну табличку по типу скрижалю, на одну вісь. Уся означена візуальна структура накладається на висвітлену кольором основу, схожу на звичайний середник килиму штибу «ушак», верхня частина якого утворює символічний портал, що імітує верхню частину міхрабної ніші (що дозволяло султану у військовому поході молитися з будь-якого боку намету, котрий переміщався на місцевості, з орієнтацією на Мекку і Каабу).

Цікавим є і колористичний стрій окресленої пам'ятки, де на синьому з відтінком морської хвилі чи волошки у вигляді повторюваних «міхрабних» молитовних ніш, розташовано золотаві силуети альтанок кшталту галереї-айвану в мечеті. Їх повторюваний ритм на стінах та стелі намету імітує урочисту ошатність зали для прийомів у давніх палацах Кавказу й Ірану. Штибу Сардара в Єривані, Голестана й Саадабаду у Тегерані, окремих представницьких покоїв Топкапи (насамперед, пригадується інтер'єр Диванної зали).

У ромбовидних елементах композиції при цьому фіксується наявність, окрім флореальних орнаментів, хрестів, сердець, метелокоподібних мотивів квітів. Нижня частина (край) килимового завершення намету включає навскісні синьо-волошкові, бордово-вишневі та сіро-бежеві смуги, які вдало кореспондують з колористикою фризу-кайми вздовж верхньої, пристельової частини пам'ятки.

В цілому твір вражає цілісністю композиційного рішення, ритмічним візерунком і гармонійною колористикою, в якій акцентна увага приділяється «міхрабним молитовним аркадам», виділеним яскравим золотом на синьо-волошкових силуетах штибу середника килимів «Ушак» з відсилкою до розуміння настанов Аллаха (аяти) і райського саду із яскравими акцентами червоних і білих бутонів квітів тюльпанів кшталту традиційної форми мотивів Ізніку.

Саме завдяки своїй автентичній красі турецькі намети від 2020 року входять до п'яти постійнодіючих експозицій Королівського замку на Вавелі в Кракові («Мистецтво Сходу: турецькі намети») [8]. Їх репрезентація після тривалої «реконструкції» наразі містить шість цілих докомплектованих наметів (і сьомий розкомплектований).

Вони у свій час слугували османам під час походів за великі багатокімнатні покої. Адже поєднували диванні зали (для аудієнцій), кухні, стайні, крамниці, лазні. «Великий блакитний намет» (рис. 1) – це унікальний твір орієнтального текстильного мистецтва, котрий вторить ідеям урочистих килимовозористих інтер'єрів палаців султанів. Решта наметів з колекції Королівського замку на Вавелі виконана з менш цупких тканин штибу порт'єрних і тільки за окремо взятими візерунками нагадує мотиви так званих «трансільванських килимів» з доміантним червоним кольором (рис. 2а, 2б, 2в, 2г).

Рис. 1. Османський реконструйований трофейний «Блакитний намет» XVII століття, захоплений під час битви під Віднем під проводом Яна III Собеського 1683 року. Збірка Королівського замку на Вавелі у Кракові

Рис. 2а, 2б, 2в, 2г. Фрагменти реконструкцій османських трофейних наметів XVII століття, захоплені під час битви під Віднем під проводом Яна III Собеського 1683 року. Збірка Королівського замку на Вавелі у Кракові

Відомо, що ремонтували намети за часів Яна III Собеського у Лобзовському замку, а 1684 р. придворний художник монарха

зафіксував у Жовкві найбільш привабливі з них в ескізній манері [2, с. 146]. Деякі репліки на орієнтальні османські килими від XVIII століття виконувалися у межах західноукраїнських персіярень. Причому традиційно подобалися поєднання блакитного із золотавим кольорами, які входили до гербів окремих шляхетських родин. Як нотує В. Назар, фрагменти окремих наметів турецького походження межі XVII–XVIII ст. наявні у збірці Львівського історичного музею. Їх інв. номери – 2232–2239. У 1970-х рр. з’являлися повідомлення й про макати, виготовлені з текстилю від турецьких наметів, що зберігалися у Львівському музеї історії релігії. Однак подальший розшук таких експонатів результатів не дав [2, с. 148].

Література:

1. Брехуненко В. Хотинська війна: як козаки врятували Європу від Османської імперії. *Локальна історія*. 1 жовтня 2020. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/khotinska-viina-iak-kozaki-vriatuvali-ievropu-vid-osmanskoji-imperiyi/> (дата звернення: 12.09.2024).
2. Назар В. В. Східні намети та наметництво на західноукраїнських землях у XVI–XVIII ст. *Східний світ*. 2000. №2. С. 142–148.
3. Секрети семи муз [Опарій О.]. Світлина османського намету XVII століття з Краківського музею на Вавелі. Грудень 2024. <https://www.facebook.com/photo/?fbid=2812029018977424&set=gm.2396382907407798&idorvanity=835970070115764> (дата звернення: 27.12.2024).
4. Школьна О. Великосвітські мануфактури князів Радзивіллів XVIII–XIX століть на теренах східної Європи / монографія. Київ: Ліра-К, 2018. 192 с. : іл.
5. Школьна Ольга. Жовква і Глинсько: найбільш давні виробництва тонкостінного фаянсу, започатковані Яном Собеським на українських землях. *Записки НТШ*. Т. ССLXI: Праці Комісії образотворчого та ужиткового мистецтва / Ред. О. Купчинський. Львів, 2011. С. 431–451: іл.
6. Школьна О., Прядко С. Тапісярні та персіярні на теренах Речі Посполитої XVIII століття. *Молодий вчений*, 2021. 11 (99). С. 128–130.
7. Shkolna, O. V., Sosik, O. D., Barbalat, O. V., Buihasheva, A. B., & Zaitseva, V. I. Concerning the closeness of the form of Sufi Kashkul and the Slavic boats. *Linguistics and Culture Review*, 2021. 5(S4), 891–903. <https://doi.org/10.21744/lingcure.v5nS4.1736>
8. The Poland-Ukraine Institute Foundation. 2020. <https://uainkrakow.pl/mystetstvo-skhodu-unikalna-vystavka-na-vaveli>/<https://www.youtube.com/watch?v=7ghoUOPxZwE> (дата звернення: 19.12.2024).